

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.051.086
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата географічних наук, доцента Мельничук Анатолія Леонідовича
на дисертацію Чайки Ірини Мирославівни на тему: «Сільське розселення України в умовах
демографічної кризи: тенденції структурно-територіальних змін», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 «Науки
про Землю».

Ступінь актуальності обраної теми дисертаційного дослідження. Оцінка трансформації сільської поселенської мережі України з погляду програмних цілей розвитку суспільства та відповідних їм нормативів (соціальних, виробничих, містобудівних, екологічних та ін.) дозволяє виявити об'єктивні закономірності просторової взаємодії різних функціональних типів території. Відповідний аналіз та моделювання ґрунтуються на виявленні рівня сформованості та стійкості мережі сільських поселень. Підвищення ефективності використання території потребує досягнення повної відповідності між характером використання простору, різноманітністю та стійкістю його поселенської мережі. Актуальність дослідження сільського населення України Чайки Ірини посилена масштабністю завдання повоєнного відновлення країни та її регіонів, як модерних територій із збереженою культурною та історичною пам'яттю. Концепції розвитку території напрацьовані географічною наукою є суттєвою основою для наукового супроводу цього процесу.

Об'єктом досліджень обрано процес та результат сільського розселення України, а *предметом* досліджень - територіальні відмінності трансформації сільської поселенської мережі України в умовах демографічної кризи та регіональні особливості суспільного розвитку сільських поселень.

Метою дисертаційної роботи Ірини Чайки є виявлення основних територіальних відмінностей та причин трансформації сільського розселення в умовах демографічної кризи. Основні *завдання* дослідження полягають у розробці теоретико-методичних підходів суспільно-географічного дослідження сільського розселення, визначення регіональних відмінностей демографічної ситуації та трансформації сільського розселення в Україні.

Тема та зміст дисертаційного досліджень Чайки І.М. пов'язані з тематикою наукової роботи кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка "Людський і природний потенціал західноукраїнського прикордоння як чинник національної безпеки" (№ держреєстрації 0117U001400).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи представлені та обґрунтовані із застосуванням відповідних посилань на джерела інформації, а саме: фундаментальні положення та сучасні наукові праці вчених у сфері суспільної географії (стор. 25-48), офіційну статистичну інформацію, практичні матеріали за темою дослідження, опитувань та

обговорень у громадах Чернівецької області (стор. 73-143). Дисертаційна робота є авторською науковою працею, у якій викладено результати авторських досліджень структурно-територіальних трансформацій сільського розселення в Україні.

Дослідження мережі сільського розселення як стійкого у часі і просторі утворення авторка досліджує з позицій синхронного (система сільського розселення представлена у роботі через взаємодію з іншими компонентами території) та діахронічного підходу (виявлено генетичний ряд розвитку сільської поселенської мережі). Вдало автор застосовує при цьому методи історико-географічної реконструкції та моделювання (с. 51 – 69).

Авторка широко застосовує у роботі арсенал методів геопросторового аналізу. Кореляційний аналіз дозволив виявити тісноту зв'язку впливу на формування та розвиток сільської поселенської мережі різних чинників (с. 74 – 100), кластерний аналіз дозволив виділити типи регіонів відмінностями у розвитку сільського розселення (с. 114 - 123).

Варто виділити також доцільне у роботі і вдале застосування порівняльно-географічного методу (співставлення просторових відмін у розвитку сільських поселенських мереж та їх наслідків для її функціонування), картографічного методу (виявлення просторових особливостей розвитку сільської поселенської мережі в Україні), SWOT-аналіз (щодо аналізу впливу реформи АТУ України 2015 – 2020 рр. та децентралізації на розвиток сільської місцевості), опитування (оцінка міграційних настроїв в молоді щодо проживання у сільській місцевості).

Дисертантка ґрунтовно опрацювала наукову літературу, яка презентує географічні, демографічні та соціальні дослідження сільської місцевості та сільського розселення в Україні.

Джерельна база, представлена у дисертаційній роботі, містить 149 найменувань, з яких 11 – іноземною мовою. Наукові положення, висловлені іншими авторами у роботі подані із вказівкою на першоджерело.

Новизна наукових положень, їхня значущість для науки і практики.

В роботі доповнено теоретико-методичні положення суспільної географії в частині удосконалення підходів та прийомів аналізу формування та розвитку поселенської мережі та удосконалення її понятійно-термінологічного апарату, здійснення суспільно-географічної оцінки соціально-просторових трансформації сільської поселенської мережі на різних територіальних ієрархічних рівнях, реалізовано детальний географічний аналіз формування та розвитку сільської поселенської мережі України в історико-географічній перспективі, запропоновано підхід до аналізу геодемографічних показників трансформації сільської поселенської мережі, представлено детальний аналіз сільського розселення за регіонами України. Основними новими науковими результатами стали: розроблена авторська методика дослідження структурно-територіальних трансформацій сільської поселенської мережі з позицій суспільної географії, розроблена типізація регіонів України щодо просторових особливостей сільського розселення. Вважаю, що в роботі вдалось ідентифікувати територіальні трансформації формування сільської поселенської мережі та визначити перспективи її розвитку під впливом реформи АТУ України 2015-2020 рр.

Роботу характеризує високий рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Практичне значення. Результати дисертаційного дослідження Ірини Чайки мають прикладний характер та можуть бути використанні у розробці документів як стратегічного планування розвитку території, так і планування розвитку території. Аналіз розвитку сільської поселенської мережі, наведений у дисертаційній роботі, може бути підґрунтям для підвищення якості розробки економічних профілів регіонів, адміністративних районів та територіальних громад базового рівня. Виявлені типи регіонів за особливостями розвитку сільських поселенських мереж, можуть стати складовою оцінювання реформи децентралізації в Україні, підґрунтям для розроблення та обґрунтування планів та програм соціально-економічного розвитку, заходів, які передбачають фінансування з регіональних і місцевих бюджетів щодо розвитку сільської місцевості.

У сукупності, в роботі запропоновані дієві рекомендації подолання проблем розвитку сільської місцевості, трансформації способу життя та системи життєзабезпечення, які б вели до подолання просторових проявів соціальної несправедливості в системі координат розвитку міст і сільської місцевості в Україні.

Повнота викладу результатів дисертаційної роботи та наукових положень в наукових публікаціях за темою дисертації. Основні положення і результати дослідження опубліковані у 12 публікаціях, 5 з яких опубліковані в фахових наукових виданнях України, 1 стаття у наукових фахових виданнях, що включені до науково метричної бази Scopus. Публікації відображають основні положення, які містить дисертація та які виносяться на захист. Отримані результати пройшли апробацію на Всеукраїнських та Міжнародних наукових конференціях, за результатами яких опубліковано 6 тез доповідей.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності.

Аналіз тексту дисертації, а також публікацій автора за темою дисертації, свідчить про відсутність ознак порушення автором вимог академічної доброчесності. Робота містить теоретичні положення і висновки, сформульовані авторкою особисто. Використані в дисертаційному дослідженні ідеї і положення науковців мають відповідне посилання.

Дискусійні питання та зауваження. Загалом високо оцінюючи дисертаційну роботу Чайки І.М. варто вказати на наявні окремі зауваження та дискусійні положення до дослідження:

1. Позиції наукової новизни у роботі визначені без детального розкриття як саме вони були досягненні та які основні результати досягненні при цьому (с. 21 – 22). Новизна визначена у вступі безсумнівна, але потребує бути представленою у вступі роботи, не як теза анотації, а більш деталізованого.

2. Аналіз сільської мережі поселень був би більш точним, за умови виділення окремих їх видів за ознакою просторової близькості до ядер регіонального розвитку та великих центрів соціально-економічного і культурного розвитку. Сільська місцевість у приміській смузі таких центрів та віддалена від них має різні потенціал розвитку та морфологію. Також, крім вказівки на специфіку розвитку сільської поселенської мережі в Українських Карпатах, варто було б звернути увагу на особливості її розвитку у примор'ї, рекреаційних приозерних та річкових зонах, сільській місцевості прилеглої до великих транспортних магістралей.

3. Перелік статистичних показників, якими оперує авторка переважно обмежується офіційними статистичними даними за 2018 р. Він дещо обмежений.

Зокрема у роботі не аналізуються повсякденні практики селян, сільський спосіб життя, зайнятість населення, якість надання послуг на селі, вплив внутрішньої міграції викликані війною з РФ.

4. Аналіз просторових відмінностей основних демографічних показників в розрізі адміністративних областей розроблених авторкою картосхем (с. 85, 89, 94, 100, 105, 110) є малоінформативним. За такого підходу нівелюються значні внутрішньорегіональні відмінності у сільському розселенні. Добре виглядають картосхеми виконані у розрізі адміністративних районів функціонуючих станом на 2018 р. (с. 115, 117, 119). Є можливість побудувати також картосхеми за демографічними показниками у розрізі територіальних громад базового рівня.

5. Робота насичена добре побудованими картографічними матеріалами. Посилити дослідження могло б розроблення ГІС «Сільське розселення України в умовах демографічної кризи», щоб дозволило застосувати ГІС-аналіз для відображення територіальної структури сільського розселення, особливостей регіональних і локальних сільських поселенських мереж.

6. Цінним доробком дисертації є дослідження взаємовпливу розвитку сільської поселенської мережі, реформи децентралізації та АТУ України з використання соціальних методів дослідження, спроби оцінки результативності цих реформ. Робота могла б бути посиленою у випадку реалізації аналізу документів стратегічного планування (насамперед, стратегій розвитку) регіонального та місцево рівня в частині їх впливу на розвиток сільської місцевості.

Загальна оцінка роботи і висновок. Дисертаційна робота Чайки Ірини Мирославівни тему «Сільське розселення України в умовах демографічної кризи: тенденції структурно-територіальних змін» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, у якій представлено результати, які відзначаються науковою новизною, мають практичну цінність, є актуальними для поглиблення та систематизації знань про структурно-територіальні перетворення сучасної системи сільського розселення в Україні. Вважаю, що дисертаційна робота Чайки І.М. виконана на належному науковому рівні та за повнотою реалізації поставлених завдань, достовірністю та обґрунтованістю представлених результатів, цінністю для теорії науки й можливістю впроваджувати їх у практичне використання цілком відповідає вимогам, що містяться у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та вимогам до оформлення дисертаційних робіт, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40). Її авторка – Чайка Ірина Мирославівна – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 «Природничі науки» за спеціальністю 103 – «Науки про Землю».

Офіційний опонент:
кандидат географічних наук,
доцент кафедри економічної та
соціальної географії
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

А.Л. Мельничук